

EL
ROMANIC
D'ANDORRA
COM NO L'HAS VIST MAI!

@museusandorra

www.museus.ad

[1]

Pedra cantonera

Absis romànic de Sant Esteve (Andorra la Vella)

.....

Cap al 1200-1210

Pedra tosca amb estuc i pintura al fresc

PCA 0615

33 x 23 x 26,5 cm

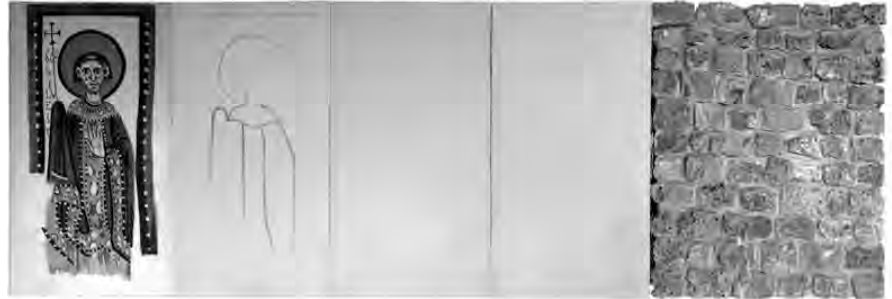

Pedra cantonera d'un arc amb decoracions de pintura mural. La resta de la decoració d'aquest cicle pictòric es troba una part al Museu Nacional d'Art de Catalunya, una escena al Museu del Prado i la resta en una col·lecció particular de Barcelona.

Etapes del procés

de realització de la pintura mural

.....

Íntimament lligada al mur i a l'arquitectura, la pintura mural al fresc és una tècnica artística en què es pinta amb pigments diluïts en aigua damunt d'una capa de morter a base de calç, humit. En assecar-se el morter, la calç puja a la superfície i entra en contacte amb l'aire. En aquest procés es produeix la carbonatació de la calç, fet que permet que els pigments s'aglutinin, quedin fixats i es tornin insolubles a l'aigua. És una tècnica que requereix saber fer, agilitat i planificació, ja que cal aplicar els pigments abans no s'assequi el morter. Per aconseguir això, la feina s'organitza en *pontate* i *giornate* (les parts que requereixen canvi de bastida i les que es poden fer en un dia).

Per realitzar aquest tipus de pintura mural s'han d'utilitzar pigments minerals i orgànics barrejats en aigua, que siguin compatibles amb la calç. En assecar-se, els colors s'aclareixen significativament, cosa que obliga a preparar per endavant la quantitat de barreja necessària per a cada to. Aquesta és la tècnica bàsica utilitzada en els murals romànics dels segles XI-XII, tot i que és força probable que la majoria de les nostres pintures romàniques tinguin la base pintada al fresc i els detalls aplicats amb aglutinants com ara la llet de calç o fins i tot el tremp. Es tracta de tècniques mixtes que facilitaven la tasca dels artistes.

[3]

L'aparell

L'aparell constructiu es compon, en general, de pedres tallades de forma més o menys regular lligades amb terra o amb morter de calç, tal com era corrent en aquella època. En alguns casos, si no es pot arrebossar immediatament el mur i no es té intenció de decorar amb pintures murals, s'opta per rejuntar les pedres amb morter de calç, on es practica un dibuix incís que simula el contorn d'uns carreus ben definits.

Per a la construcció de les voltes de canó, dels arcs, de les arcades de les finestres i d'altres elements ornamentals de la nau o del campanar, sovint s'empren blocs de pedra tosca lligades amb morter de calç. S'usa aquest tipus de pedra per la seva lleugeresa i per la seva facilitat per tallar.

[4]

L'arriccio' (remolinat)

Nom que rep la capa d'arrebossat de base composta de calç i sorra que serveix per igualar les irregularitats del mur i dotar el parament del gruix necessari per prosseguir el procés de preparació del mur. Aquesta capa més grollera també té la funció de constituir una reserva d'humitat.

[5]

L'intonaco' (allisat)

Es coneix amb aquest nom la capa de morter més fina i treballada que l'anterior i ben allisada, ja que ha de rebre les decoracions pictòriques. Composta d'una sorra de riu fina que li atorga, sovint, una lleugera coloració gris clar molt característica.

L'aplicació d'aquesta capa de preparació es duu a terme segons el mètode anomenat de *giornate*, és a dir, cada dia es pasta i s'aplica una determinada quantitat de morter, que s'estén sobre el mur abans de ser pintat.

El dibuix preparatori

De forma general, després de l'aplicació i l'allisament d'una part del morter, la composició general del dibuix s'organitza per mitjà d'uns trets fets amb un cordill prèviament impregnat de pintura vermella. Així, l'estructura del cordill s'imprimeix netament sobre la superfície del morter encara tendre.

Amb el pinzell s'esbossen altres línies auxiliars per fer la composició dels personatges. Per exemple, l'altura dels ulls es determina per mitjà d'una línia horitzontal vermellosa. Finalment, s'indiquen amb pinzell les formes, de manera grollera i amb un dibuix lleuger amb pintura vermella.

La pintura

En general els pintors utilitzen els pigments que tenen a l'abast segons la zona on treballen. En el cas de Santa Coloma la paleta de colors emprada es limita al blanc de calç (blanc de Sant Joan), el negre del carbó vegetal, el blau de l'*aerinita* i la gamma d'ocres i vermells que donen els diversos òxids de ferro. La pintura en si mateixa presenta coloracions variades en els tons de blanc, groc clar, groc, rosa, vermell clar, marró vermell, marró vermell fosc, gris, negre, verd i blau verd. A Taüll, per exemple, el blau que s'utilitza és el de lapislàtzuli.

Sobre els tons de base posats directament damunt del morter en grans superfícies, la pintura ha estat matisada amb aplicacions de color successives. La carnació de les cares i de les mans s'ha fet igualment en diverses capes.

Pintures murals

Santa Coloma (Andorra la Vella)

.....

Segona meitat
del segle XII.

Pintura al fresc traspassada
a tela damunt d'un suport
autoportant en acer
inoxidable i alumini.

PCA 1253

Pintures murals de la volta de l'absis on es representa una teofania –manifestació sensible de la divinitat–, sovint reproduïda en molts conjunts romànics. Es tracta del *Crist en Majestat*, a l'esquerra, dins una ametlla mística envoltada pel *tetramorf* o símbols dels quatre evangelistes –Mateu, l'home / Joan, l'àliga / Lluc, el brau / Marc, el lleó.

A la dreta es representa el *Col·legi Apostòlic*. A la paret frontal hi ha santa Coloma, la Mare de Déu, un colom i els apòstols sant Pere i sant Pau. En aquest cas, és molt probable que el colom faci referència a l'*Esperit Sant*, present en el tema de la Pentecosta. Al costat oposat, a l'extradós de l'absis hi figuren dos sants més sense identificar. Les pintures que s'ubicaven a l'intradós de l'arc i que representaven sant Silvestre i sant Gregori no s'han pogut recuperar; mentre que el primer es conserva al Mead Art Museum de Massachusetts, el segon es troba en parador desconegut.

El conjunt es completa amb les pintures que encara es conserven in situ al frontal de l'arc triomfal que corresponen a l'*Agnus Dei* ("Anyell de Déu"), dins un medalló sostingut per dos àngels i acompanyat d'una decoració a base de sanefes geomètriques.

Quant a l'autoria de les pintures, tradicionalment atribuïdes al Mestre de Santa Coloma, cal matisar que, si bé pertanyen a un mateix cercle artístic de pintors itinerants, no són obra d'una mateixa mà. Com bona part dels murals romànics del Pirineu, són obra de tallers nòmades de pintors que es desplaçaven periòdicament d'un lloc a un altre, i que segurament s'haurien format en unes mateixes escoles, fet que explicaria les característiques comunes i els paral·lelismes estilístics i iconogràfics evidents que hi ha entre tot un seguit d'obres.

Amb tot, els murals de Santa Coloma, Sant Romà de les Bons, Sant Miquel d'Engolasters i Sant Cristòfol d'Anyós tenen similituds formals molt clares, però també presenten diferències notables pel que fa a la qualitat que ens fan pensar que van ser obra d'almenys dos mans.

[9]

Pica beneitera

Procedència desconeguda

.....

Datació indeterminada

Pedra tosca

PCA 3128

20 x 47 x 48 cm

Pila monolítica de secció circular amb una concavitat destinada a contenir l'aigua beneïda, amb la qual els fidels es persignen, fent el senyal de la creu.

Les piques beneiteres solen trobar-se a l'entrada de les esglésies, de vegades adossades a la paret o ben sostingudes a la seva base per un pilar.

No es pot determinar l'època en la qual es van començar a usar les piles d'aigua beneïda, però sí que es pot assegurar que ja eren conegudes en el període romànic, i probablement en època paleocristiana.

[10]

Encenser

Sant Romà de les Bons

.....

Segles XV-XVI

Bronze fos, calat i cisellat,
ferro forjat i llautó

PCA 620

Altura 18,2 cm Ø màxim 12,6 cm

Suspès aprox. 77 cm

Encenser gotitzant, de planta octogonal, suspès amb cadenetes, que serveix per cremar-hi encens i per encensar. Consta de dos cossos: la coberta foradada, en forma de torre de tres registres, i la caldereta de peu hexagonal.

La fórmula constructiva d'aquest encenser és característica de la tradició gòtica però les formes es van estilitzant i es troben, sovint, en models del segle XVI.

En una fotografia de l'arxiu Mas (Barcelona), es veu aquest encenser penjat a la paret, a l'arc triomfal, a la capella de Sant Romà de les Bons, a la dreta del retaule l'any 1918.

[11]

Creus

Sant Jaume d'Engordany (Escaldes-Engordany)

.....

Segles XIII-XIV

Planxa d'aram i ferro daurada

PCA 0669

13,2 x 7,8 x 0,6 cm

13,2 x 9,4 x 0,6 cm

Creus llatines localitzades a les ruïnes de l'església que pertanyen a la tipologia de creus d'altar o de reliquiari o, fins i tot, de bàcul eclesiàstic. Disposen d'una llengüeta a la tija inferior que s'introduïa en un suport que no s'ha conservat.

[12]

Lipsanoteca

Sant Romà de les Bons (Encamp)

.....

Segle XII - 23 de gener de 1164
Caixa de fusta i ampolla de vidre
amb teixit i os.

PCA 0425

Caixa de fusta: 4,5 x 5,4 x 10,8 cm

Ampolleta de vidre: 4,2 x 3,5 x 2,5 cm

Capseta i relíquies que es van localitzar a l'interior de l'altar d'obra i que contenia l'acta de consagració de l'església (1164).

La lipsanoteca és un objecte de la litúrgia cristiana que conserva relíquies, és a dir, parts del cos d'un sant o un altre tipus d'objecte religiós, i que s'acompanyaven amb petits pergamins que les identificaven o que informaven de la data de consagració de l'altar o de l'església.

[13]

Imatge sacra

Sant Vicenç d'Enclar (Andorra la Vella)

.....

Final del segle XIII

Talla de fusta policromada

PCA 1335

69 x 19,5 x 18 cm

Talla de fusta policromada d'una santa sense identificar que es va localitzar a l'església de Santa Coloma, però que sembla que procedeix de l'església de Sant Vicenç d'Enclar. Amb la mà esquerra sosté un llibre tancat i amb la dreta un objecte desaparegut.

[14]

Crist

Sant Martí de la Cortinada (Ordino)

.....

Segle XIII

Fusta tallada i policromada

PCA 1337

50 x 54 x 12 cm

Talla de fusta pintada del Crist crucificat, formada per sis peces de fusta acoblades.

Peça inicialment romànica en què s'observen les transformacions sofertes en èpoques posteriors arran dels canvis de mentalitat religiosa i artística de l'estil gòtic: la visió del crucificat triomfant transformat en el Crist sofrent de l'estil gòtic.

[15]

Candeler d'altar

Santuari vell de Meritxell (Canillo)

.....

Segles XI-XIII
Fosa en bronze
ME 0495
13,9 x 9,7 cm

Candeler que se situava a sobre de l'ara de l'altar.

El bronze amb què està elaborat presenta marques d'oxidació (coloracions verdes) i restes d'una pàtina de fum dels molts anys d'exposició a espelmes i encensers.

Llibre místic

Sant Romà de les Bons (Encamp)

Fragment de la 'Passio sancti Romani'

Segles XII

Pergamí i cuir

PCA R-021

27 x 16,5 x 8,5 cm

Facsimil d'El llibre místic de Sant Romà de les Bons. Segons M. Mundó, va ser escrit cap al 1150 a la Seu d'Urgell i es va donar a l'església de Sant Romà de les Bons amb motiu de la seva consagració l'any 1164. La decoració és poc acurada, però destaquen algunes caplletres i sobretot una figura de Crist crucificat en una creu patent. Es tracta d'un aplec heterogeni, de diverses mans, que consta de 362 pàgines. La seva importància rau en el fet que reuneix el calendari, el breuari, el missal, el lliçoner de la missa, el sacramentari, el ritual, l'antifoner de la missa, la Passio sancti Romani, etc., tot en llatí.

[17]

Reproducció de l'ara d'altar

Santa Coloma (Andorra la Vella)

.....

Segles X i XI

Resina, fibra de vidre i pintura acrílica

Museu Episcopal de Vic (MEV 9028)

8,5 x 73 x 59 cm

La peça original és de marbre fosc del país i es conserva al Museu Episcopal de Vic. Està tallada en un sol bloc amb inscripcions que es relacionen amb els noms de les persones que participen en la instal·lació durant la consagració. La majoria són intel·ligibles però algunes s'han pogut transcriure: "TEUDERICUS PBR., AVILGARDUS PBR., SELIDRADUS, AVESINDUS PBR., DEUDENECUS PBR., DONULA, MOSPI-TALES LEVITA, TRASOLAUS, BONTEROCUS LEVITA, BAIA PBR., DUULA, DEUDENECUS PBR., LALAFAE, BONUSHOMO."

L'ara és la pedra consagrada d'un altar damunt la qual el sacerdot estén la peça de roba blanca on posa el calze i l'hòstia per celebrar la missa.

[18]

Lipsanoteca

Sant Serni de Nagol (Sant Julià de Lòria)

.....

Segle XI

Fusta, teixit, os, espart i cera

PCA 0426

11,5 x 8 x 8 cm

Recipient rodó que es va localitzar a l'interior de l'altar d'obra de l'església i que conservava les relíquies i un pergamí amb els noms dels sants patrons i la data de la consagració del temple (1055).

La lipsanoteca és un objecte de la litúrgia cristiana que conserva relíquies, és a dir, parts del cos d'un sant o un altre tipus d'objecte religiós, i que s'acompanyaven amb petits pergamins que les identificaven o que informaven de la data de consagració de l'altar o de l'església.

[19]

Llànties d'oli

Santa Eulàlia (Encamp)

.....

Segles XIII-XV

Vidre

PCA 3185-3186-3187

16 x 18,5 Ø / 16 x 18 Ø / 12 x 14 Ø cm

Aquestes tres campanes de vidre extremadament fi van ser recuperades durant les campanyes d'excavació dels anys 1988 i 1989 dutes a terme a l'interior del temple, arran de la transformació radical de l'edifici.

Es tracta de llànties que il·luminaven l'interior de l'església amb combustió d'oli, penjades del sostre amb un cordill o cadena.

[20]

Canelobre

Església de Sant Joan de Sispony

.....

Segle XIII

Ferro forjat

PCA 643

158 x 31,5 x 31,5 cm

Canelobre litúrgic format per una base i una corona de llum.

La base originàriament tenia tres peus (dels quals només se'n conserven dos). La corona de llum té com a motius simbòlics i ornamentals una creu i tres flors de lis (sembla que originàriament en tenia quatre).

[21]

Creu espinosa

Sant Serni de Nagol (Sant Julià de Lòria)

.....

Segle XIII

Fusta policromada

PCA 1919

157 x 90,2 x 8 cm

Creu processional de fusta amb restes de policromia verdosa que presenta tot un seguit de protuberàncies que imiten les punxes de la corona d'espines de Crist; per això popularment es coneix com a creu espinosa.

Té un orifici a la part posterior, just al creuament de les dos crugies, destinat a guardar-hi relíquies, que ajudarien els fidels a aconseguir els favors que s'invoquen en les processons.

**EXEMPLAR
A RETORNAR**

—
GRÀCIES